

SZÖVEG –
MIRTSE ÁRON, zoológus

SOROZAT –
VADÁLLATOK KÖZELRŐL

ÁLLATI MOSTOZHÁK

Nincs nagyobb büszkeség egy szülő számára, mint amikor a saját arcvonásait fedezi fel a gyerekeiben: jó érzés a tudat, hogy a génjeink tovább élnek bennük. Vannak azonban, akik – különféle okoknál fogva – nem a saját utódjukat nevelik, hanem örökbe fogadnak egy vagy több gyereket. Az örökbefogadás az árvának és a gyermektelennek egyaránt esélyt ad a családi boldogságra. De vajon ez csak az emberre jellemző, vagy létezik az állatvilágban is?

- ◆ Ahány ház, annyi szokás, tartja a közmondás, és ez ebben az esetben is igaz. Nincs olyan szabály, amely az egész élővilágra alkalmazható lenne, egyet kivéve: hogy minden élőlény a saját génjeinek a továbbadását akarja biztosítani. Az tehát, hogy egy állatcsoportban mennyire tekinthető általánosnak az örökbefogadás, vagyis az idegen utód felnevelése, elsősorban azon múlik, hogy mennyi esély van arra, hogy az a bizonyos idegen utód nem is egészen idegen, hanem rokon, vagyis a nevelőszülővel is közös géneket hordoz. Voltaképpen hasonlóan működött ez az emberek világában is, amikor a komaságnak még komoly tétje volt, amikor a keresztszülő vállalta, hogy ha a gyermek szüleivel történik valami, akkor ő neveli fel – s erre általában testvéreket, nagynéniket, nagybácsikat, vagyis vérrokonokat kértek fel.

KIRÁLYI UNOKATESTVÉREK

Az oroszalfalkában például teljesen hétköznapi dolog, hogy a nőtények – akik egymásnak általában vérrokonai – kölcsönösen szoptatják, tisztogatják, gondozzák egymás kölykeit. Ennek több előnye is van: egyrészt az egyes anyák teje nem teljesen azonos immunanyagokat tartalmaz, így a kölykök többféle betegséggel szemben nyernek védettséget, másrészt pedig, ha valamelyik anyát „vadászbaletet” érné,

a kicsinyei nem pusztulnak el, a nagynénik felnevelik őket. Hasonlóképpen a falkához tartozó hímek sem tesznek különbséget a kölykök között, annál is inkább, mivel nem is tudják, melyiknek ki az apja – de nem is számít, hiszen többnyire ők maguk is testvérek. Idegen csemetékbe viszont nem fektetnek energiát: ha átveszik az uralmat egy hárem felett, az előző hímeiktől született kölyköket a királyi mostohaapák hidegvérrel lemészárolják.

A PATKÁNYOK TITKA

A patkányoknál hasonló a helyzet. Az egy kolóniába tartozó egyedek a szagukról ismerik fel egymást, és a nőstények gyakran közösen nevelik a kölykeiket.

Fogságban tartott patkányoknál megfigyelhető, hogy valósággal lopkodják egymástól a „gyerekeket”, olyan nagy bennük a gondoskodási ösztön. Ez az egyik titka e rágcső sikerességének, hiszen a patkánynak minden éjszaka hazardjáték: elég egy randevú egy bagollyal, kígyóval vagy görénnyel, és otthon a csemetéi árván maradnak. A családi összetartás az, ami megmenti őket az éhhaláltól. Mielőtt azonban humánusot keresnénk ebben a jelenségben, szögezzük le: mindezt a szigorú gyakorlatiasság és az ösztönök vezérik. Éhínség idején a patkány habozás nélkül felfalja a saját kölykeit is, ugyanilyen észszerű megfontolás alapján: ha az anya elpusztul, vele halnak a kölykök is, míg ha ő megmenekül, még lehetnek újabb kicsinyei.

DAJKAKUTYÁK, DAJKAMACSKÁK

A farkában élő kutyaféléknél, mint például a farkasnál, vagy az afrikai, illetve ázsiai vadkutyáknál az a szokás, hogy a farka valamennyi tagja besegít a rangsor élén álló nőstény kölykeinek felnevelésébe. Házi kutyáink is örökölték ezt az önzetlen, társas viselkedésformát, és ez alkalmassá teszi őket arra, hogy más állatfajok kölykeinek dajkái legyenek. Állatkertekben gyakran neveltetik fel nagymacskák kölykeit szoptató anyakutyákkal, amelyek a saját kölykeik mellett készséggel szoptatják a kis oroszlánokat, tigriseket, párducokat is. Egyes kutyák azonban még ezen is túlmennek: többször ellett szukánál megesisik, hogy saját kölykök nélkül is megindul a tejelválasztása, ha kölyökállatot tesznek mellé, legyen az kutya, macska vagy akár nyúl. Anyamacskát is láttunk már

vadászgörény- vagy mókuskölyköket szoptatni, sőt, kiskacsákat dajkálni is, noha utóbbiak – madarak lévén – az anyatejjel nem sokat tudnak kezdeni.

IDEGENNEK NEM AD TEJET

Meglepő talán, de éppen a jámbor patások azok, akik látszólag a leginkább érzéketlenek a rászoruló kicsinyekkel szemben. A csordában általában minden egyes nőstény egyszerre ellik – így a legkevesebb a várható veszteség a ragadozók miatt. A tömérdek újszülött látszólag olyan egyforma, mint megannyi tojás, ám a sajátját minden anya tévedhetetlenül felismeri, és ha idegen száj próbálkozik a tőgyét szívni, kíméletlenül elrúgja magától. A csordában anyját vesztett, keservesen bőgő borjút az a tehén sem szoptatja meg, amelyik pedig maga is elveszítette

a saját újszülöttjét. Ezzel ellenében az elefántfókák közt, amelyek szintén nagy tömegben gyűlnek össze a szaporodáshoz, meglehetősen gyakori jelenség az adoptálás. Sok ezer hangos, tülekedő fóka közt a kölyöknek bizony komoly esélye van arra, hogy elsodródjon az anyja mellől, és a kicsinyüket vesztett anyák gyakran gondozásba veszik az anyjukat vesztett kicsinyeket.

MAJOMSZERETET

Legközelebbi rokonainkra, a főemlősökre sem jellemző az idegen csemeték felkarolása, bár vannak kivételek. Néhány évvel ezelőtt ugyan a feketehomlokú kabócámajmoknál megfigyeltek egy esetet, amikor a saját utódjuk mellett idegen kölyköt is gondoztak, amelyet feltételezhetően egy szomszédos csapat veszíthetett el. Hozzá tartozik ehhez, hogy a kabócámajmoknál az újszülött gondozását a hím vállalja magára, a nőtény csak a szoptatás idejére veszi át. Vannak ismert példák az örökbefogadásra a szintén Dél-Amerikában honos bögőmajmoknál, sőt, még csimpánzoknál is. A leginkább figyelemre méltó esetet azonban 2004-ben, ugyancsak Dél-Amerikában jegyezték fel, amikor kapucinusmajmok neveltek fel egy elárvult selyemmajomkölyköt. Az, hogy idegen fajhoz tartozó kölyköt pátyolgassanak, az állatokra egyáltalán nem jellemző: ez tudomásunk szerint kizárólag az ember sajátossága. ♦

Hébe-hóba lehet hallani történeteket farkasok által felnevelt gyerekekről, mint pl. a római legendában Romulus és Remus, vagy Kipling meséjében Maugli. Ezek a históriák azonban minden bizonnyal a fantázia szüleményei.

Egyes madarak mesterséges körülmények között könnyen rávehetőek arra, hogy idegen fajok tojásait kiköltse és fiókáit felneveljék. Nemcsak a baromfi-, hanem a díszmadártenyésztésben is gyakran alkalmaznak dajkamadarakat.

A madarak világában egészen speciális példája is van az idegen fióka felnevelésének: a fészekparazitizmus. A kakukk más madarak fészekébe csempészi a tojásait, és azok nevelik fel a fiókáját – persze nem jószántukból, hanem megtévesztés áldozatául esve.

Az elefántok társas viselkedése nagyon fejlett. Az újszülött borjún nemcsak az anyja, hanem a többi tehén is rajta tartja a szemét, és azonnal segítségére sietnek, ha bajba jut.